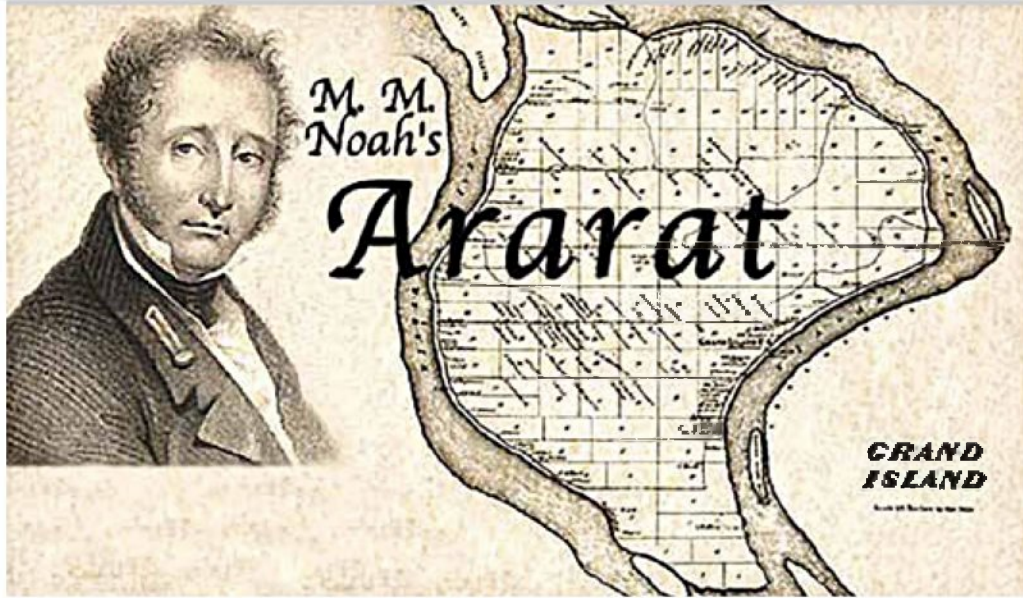

24.28x33.02	1	22	עמוד	שבת - מקור ראשון	11/2024	92006753-2
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציורו - 80790						

תיבת נח באמריקה

שנים לפני הרצל, מימש מרדכי עמנואל נוח את חזונו להקים מדינה ליהודים על אדמת ארה"ב. תרגום חדש לספר שכתב עליו ישראל זנגוויל

מרדכי עמנואל נוח על רקע מפת האי גרנד־איילנד שרכש מבעליו האינדיאנים לטובת מדינת היהודים שייסד, "אררט"

נוח מייסד אררט

דיפלומט ומחזאי יהודי־אמריקני שביקש פתרון לבעיית היהודים הנרדפים, ייסד בעבורם מדינה בניו־יורק. סיפורו, שנכתב על־ידי מנהיג יהודי אחר, רואה אור מחדש ומעלה הרהורים על כוח הדמיון ומעשה הכתיבה / אלעד נבו /

של האומה היהודית תחת חסותה של החוקה האמריקנית והגנתם של חוקי ארצות הברית, ובעשותי כן אני מאשר ומבסס לעולמי־עד את כל זכויותינו, את שמנו ואת מעמדנו, את כוחנו ועוצם־ידנו בקרב אומות העולם, כדרך שהיו מיוסדים על דעת כול תחת ממשלתם של שופטי ישראל."

מכאן והלאה מתחיל מסעו של פלוני אל המדינה החדשה. הוא מזמין אליו יהודים מרחבי תבל, וגם את הקראים ואת השומרונים – כולם יתכנסו יחד במדינה החדשה. יחד פונים השניים אל גרנד־איילנד כדי לייסד את המדינה שתהיה "מגדלור של צדק עבור אומות העולם". הם חוברים אל האינדיאנים המקומיים, שאליהם הם מתייחסים כחלק מעשרת השבטים האבודים, משתפים פעולה עם הבונים החופשיים ומשלבים אותם במסורת המדינה, ומניחים אבן פינה לייסוד המדינה בתהלוכה צבעונית. ואולם לבסוף מתנפצים חלומותיהם אל השממה נטולת התושבים. נוח נוטש לבסוף את אררט, ומגיע לירי הכרה כי "תקוותנו היחידה היא פלשתינה. ציון לבדה תמשוך את היהודים כמגנט."

הזמנה לדמיון עתיד

סיפורו של זנגוויל תורגם לעברית וראה אור בשנת 1943 על ידי יצחק לבנון, והודפס פעם נוספת בשנת 1961. התרגום החדש של עודד וולקשטיין מעניק לטקסט ברק עכשווי ונגיש. הסיפור עצמו קצר מכדי להחזיק ספר, אך המאמרים שנוספו לו, על פועלם של זנגוויל ועמנואל נוח, מעבים אותו. לא מדובר ביצירה ספרותית גדולה אלא בזרקור על תופעה היסטורית מעניינת, הן זו של גיבור הספר והן של מחברו, העוסקים שניהם בהמשך קיומו של העם היהודי.

בימים גורליים אלה נכתבות שורות חדשות וכואבות של הסיפור הציוני. צלילה אל תוך דמיונות עתיקים על עתידים שחלפו שולחת אותנו לדמיונות משלנו – מהו העתיד היהודי שאנו מחפשים, אילו סיפורים אנו רוצים לספר כעת, וכיצד הם נפגשים עם המציאות. בהקשר הזה, הקריאה ב"תיבת נוח" מציתה את הדמיון הקולקטיבי ומזמינה מחשבות על תיבות חדשות בתוך המבול השוטף אותנו.

ישראל זנגוויל כתב אייזא נובלה תמימה ופי שוטה למדי, עמוסת חזיונות מדיניים חובקי עולם ותיאורים צבעוניים על המפגשים המתרחשים בדרך. יש משהו מנחם בקריאה של חזון נוסח המדמיון את מדינת היהודים העתידית. את גורל היהודים מאז ועד היום אנו יודעים ונושאים על גבנו, אך מעשה כתיבה קטן זה מזמין אותנו לדמיון דמיונות גדול לים חדשים ולכתוב אותם. כל פיסת דמיון נשכחת עשויה להפוך בהמשך לפיסת מציאות כוללת. גם חזיונות שאינם מתממשים, הם חלק מהסיפור הגדול שאנו מספרים. ●

בטקס הנוכח בית הכנסת השני בניו־יורק, שבו הכריז על הצורך בתחיית האומה הישראלית. הנאום המרשימים הותיר חותם על שניים מנשיאי ארה"ב בעתיד, ג'ון אדמס ותומס ג'פרסון. בשנת 1825 החל נוח להגשים את חלומו הזמני ליהודים; בעיר באפלו נחנכה המדינה "אררט". בתהלוכה קרנבלית, כשמאות צועדים אחריו, עמד נוח והכריז על עצמו כ"שופט ישראל בחסדי אל". מנהיג האומה הישראלית.

רק ציון תמגנט יהודים

אל הרמה ההיסטורית הזו, הנשכחת למדי, צלל הסופר היהודי־בריטי ישראל זנגוויל, מוביל התנועה הטריטוריאליסטית היהודית שהתגבשה בראשית המאה העשרים. לאחר שההסתדרות הציונית דחתה את תוכנית אוגנדה, פרש ממנה זנגוויל והקים את "הארגון הטריטוריאליסטי היהודי", שקידם יוזמות להקמת בית לאומי לעם היהודי בטריטוריות שונות. בין השאר נבחנו שטחים בארצות הברית, ארגנטינה, ברזיל, אנגולה וארצות אחרות. "ארץ ללא עם לעם ללא ארץ", הייתה הסיסמה המזוהה עימו. וגם כאן, הספרות הקדימה את המציאות. בשנת 1899 הוא ישב לכתוב את הנובלה הקצרה שהייתה באמת – סיפורו של המנהיג מטעם עצמו, מרדכי עמנואל נוח, והקמת מדינת אררט.

העלילה מתחקה אחר דמות הזוכה לכינוי "פלור־ני", משורר אומלל שמתהלך ברחובות הגטו היהודי, בגרמניה של ראשית המאה ה־19. "עיניו השחורות יקדו אל תוכו פנימה, ויותר משהו בטרגדיה של המוות היהודי בערה בהן הטרגיות של החיים היהודיים". נדמה לו כי מאז חשכת ימי הביניים "לא פרשה רדיפת היהודים את נוצותיה לראווה כזאת", והוא תר נואשות אחר פתרון לבעיה היהודית. הוא תוהה מדוע היהודים לא יכולים להילחם בעד עצמם, אם לא בכוח אז לפחות בכסף, בעזרתו של הברון. יום אחד רחובות הגטו הומים ונרגשים. על בית הכנסת הודבקה הכרזה נמרצת: "הנה כי כן אנוכי, מרדכי עמנואל נוח, אזרח ארצות הברית של אמריקה, קונסול לשעבר בתוניס, עיר וממלכה, שריף עליון של ניו יורק, יועץ משפטי ומדופלם ומושל ושופט בישראל בחסדי אל, קורא בזאת... ליהודי העולם כולו וזאת על מנת להודיעם כי מקלט ערוך ומוכן מוצע להם בזאת – מקלט השוכן בארץ חיר פשית המוכנה לערום לשלום היהודים – "ארץ זבת חלב ודבש שישראל ינוו בה שאננות, איש תחת גפנו ותחת תאנתו, וירכשו להם בקיאות כה מר פלגת במדע הממשל ובחקר התרבות ותלמודה עד שייכשרו בכל מאודם לתקומת מורשתם העתיקה". קהל היהודים געה בצחוק מול מי שהכתיר עצמו כמנהיג מקראי. רק פלוני אחד ויחיד נרתם אל השליחות, רוח מפעמת בו, והוא מכריז: "בשם א־ל והיום אני מחייה, מחדש ומחזיר את יסוד שלטונה

העברית; זהו טיעון גרנדיוזי, אך לא מופרך. הודות לחלומות ספרותיים גדולים התגבש לו דמיון קולקטיבי אשר הצליח להוביל המונים לחזור לארץ אבותיהם, בבחינת "אחר הדמיונות נמשכים הלבבות". חוזה המדינה, בנימין זאב הרצל, הצטיין בכוח רצון נועז, יכולת עשייה וחוש שכנוע ייחודי, אך בזכות ספריו הצליח למשוך אחריו המונים. הרומן האוטופי "אלטנוילנד" הציג מדינה בשר וכתב, סדר יום לאומי, חזון משיחי ומקום שאפשר לשאת אליו עיניים.

כבר בשורה הראשונה של יומנו הפומבי, "עניין היהודים", תיאר הרצל את מקומה של הכתיבה בעשייתו: "זה כמה זמן אני שוקד על יצירה שאין שיי עור לגדולתה... זה כבר ימים ושבעות היא ממלאת אותי כולי עד אובדן החושים, מלווה אותי לכל מקום, מרחפת מעל לשיחותי הרגילות...", ובהמשך, על מעשה הכתיבה: "ואולם ניסיוני אומר לי כי העניין מפליא, אפילו הוא חלום, ושעלי להעלותו על הכתב – אם לא למען הבריות, לפחות להנאתי שלי או למען הרהורי לעתיד לבוא. ואולי יש עוד אפשרות בין השתיים: למען הספרות. אם לא יהיה הרומן למעשה, הלוא אפשר שהמעשה יהיה לרומן. השם: הארץ המובטחת!"

הסיפור הציוני הונק עם הרומן העברי הראשון, "אהבת ציון", מאת אברהם מאפו, שתיאר בעברית מקראית את ירושלים הנצורה בימי כיבוש סנחריב. מאז החלו סופרי התחייה לדון בגורל העם היהודי, בכשלו ובעתידו הלאומי, כשהדמיון משמש להם שולחן לניחוח ענייני המעשה. כתבי־עת הנהיגו סדר עולם, מלחמות הגותיות הולידו כנסים ותנודות ציבוריות, דמויות בדויות הפכו לבני בית בחיי המונים. החומר נולד מן הרות.

אך הנה עוד בטרם כל אלה, כנביא ללא עם, קם לו יהודי הווה שביקש להיות לחוזה, דמיון ופעל למען הקמת מדינה יהודית בשטח ארצות הברית של אמריקה, על אדמת גרנד־איילנד, ניו־יורק. ושם המדינה אררט, כשם ההר שעליו נחה תיבת הפליי־טיים של נוח בזמן המבול.

מרדכי עמנואל נוח נולד בפילדלפיה בשנת 1785, פחות מעשור לאחר הקמת האימפריה העתידית. מושפע מערכי החירות האמריקניים, החליט נוח לצרף את היהודים הנרדפים לפרויקט האמריקני, לפחות באופן זמני, עד שיוכלו לשוב לארצם. הוא האמין באמת ובתמים כי רק בארה"ב ימצא העם היהודי מנוח. בראשית המאה ה־19 הוא נשא נאום

תיבת נוח ישראל זנגוויל מאנגלית: עודד וולקשטיין תשע נשמות, 2024, עמ' 92